

Årsrapport 2019

Monika Appel

Doktorandombudsman vid Sveriges Lantbruksuniversitet

Om rapporten

Föreliggande årsrapport ger en översikt av doktorandärenden som doktorandombudsmannen (DO) har arbetat med under 2019. (Enskilda ärenden kommer dock inte att beskrivas eftersom DO har tystnadsplikt.) I slutet av rapporten lyfts också ett par angelägna generella problemområden som DO har sett i sitt arbete. Underlaget kan användas i kårernas och lärosätets kvalitetsarbete för utbildningen på forskarnivå.

Underlag från SLU år 2019 (*Årsrapport 2019, SLU*) visar att av de då 528 aktiva doktoranderna var andelen kvinnor 58 % och andelen män 42 %. Av samtliga aktiva doktorander hade 47 % utländsk bakgrund*.

En direkt jämförelse mellan doktoranderna i SLU:s årsredovisning 2019 och doktorandärendena i DO:s rapport är inte görligt, då bl.a. definitionen av utländsk bakgrund/internationella forskarstuderande skiljer sig, men DO:s sammanställning av doktorandärenden 2019 visar att andelen kvinnor under året var 65% och andelen män 35 %. Av samtliga doktorandärenden utgjorde 47 % internationella forskarstuderande*.

*Begreppen utländsk bakgrund och internationella forskarstuderande är mångtydiga. Enligt SCB:s definition, som SLU utgått från i sin årsrapport, är en person av utländsk bakgrund om den är född utomlands eller om båda föräldrar är födda utomlands. DO har inte frågat de enskilda forskarstuderande explicit om födelseland eller om deras båda föräldrar är födda utomlands, utan har definierat *internationella forskarstuderande* som forskarstuderande som kommunicerat på annat språk än svenska eller i övrigt förmedlat att de kommer från ett annat land än Sverige.

Ärenden

Ärenden* som kommer till DO spänner över såväl större som mindre problem och tar också olika mycket tid och engagemang i anspråk. Relativt ofta rör de hanterade ärendena fler, dilemman. Den vanligaste anledningen till att ta kontakt är upplevd problematik i handledningen. Dessa ärenden är ofta känsliga, komplexa och också de som generellt sett kräver mest tid.

Sekretess

En viktig utgångspunkt i DO:s arbete är att DO har tystnadsplikt. Det är i slutändan den enskilda forskarstudenten som avgör om och när ett ärende ska tas vidare och eventuellt involvera fler aktörer.

Enskilda ärenden är också ofta av känslig natur och svåra att avkoda. I denna rapport och andra redovisningar gjorda av DO beskrivs därför inga enskilda ärenden eller ges någon explicit detaljerad information. Problematik lyfts upp på en mer övergripande nivå och fall redovisas utifrån kategorierna kön, internationella/nationella forskarstuderande samt fakultet.

Ärendehantering

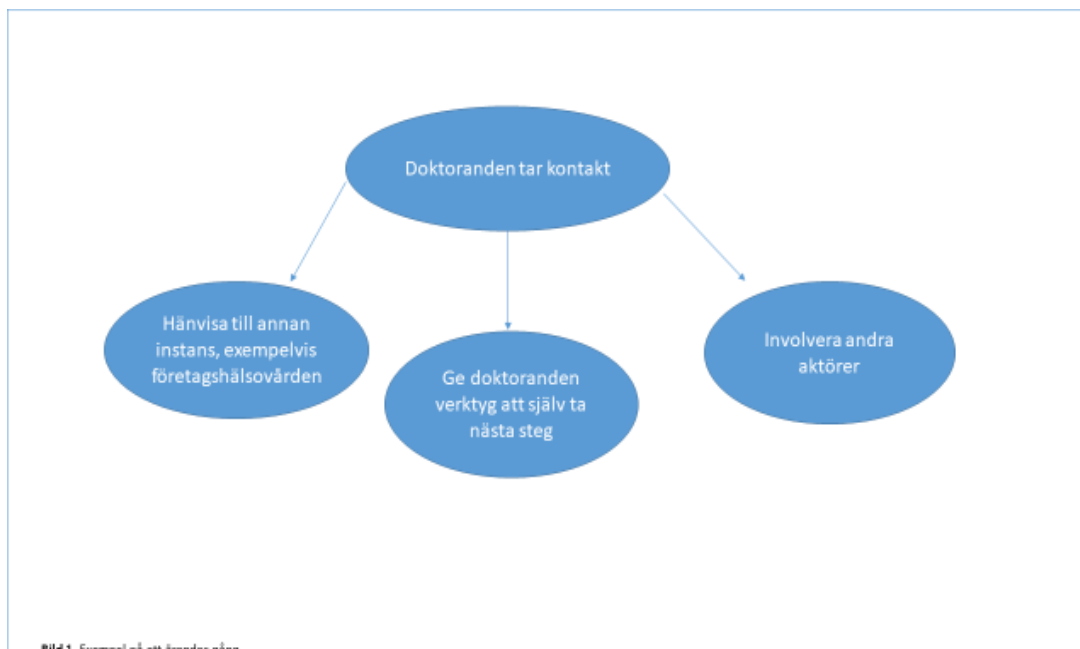
Då alla människor är unika är varje ärende i viss mån unikt även om det kan röra samma problemområde. Det går därför heller inte att hantera alla ärenden efter en identisk mall, utan det handlar snarare om att sträva efter ett rättvist bemötande och stöd utifrån den enskilda personens förutsättningar och behov.

För det mesta brukar ett ärende starta med att en forskarstudent tar kontakt via e-post utifrån en problematisk situation eller ett spørsmål som hen upplever som problematiskt. En del forskarstuderande tar också kontakt via telefon. Vissa forskarstuderande söker även upp DO i anslutning till en föreläsning eller direkt ute på campus. (Spontan kontakt ute på campus sker oftast på Ultuna, då det är där DO har sin bas.) Det händer också att andra

*För att ett ärende ska klassificeras som ett ärende har följande definition valts; Ett ärende uppstår då en kontakt med forskarstudenten rör något som upplevs problematiskt av forskarstudenten och som återföljts av ytterligare kontakt. Det handlar sålunda inte om enbart en kort, väl avgränsad fråga av upplysande karaktär som stannar därvidlag.

kontaktar DO å en doktorands vägnar, vilket kan leda till att även doktoranden sedan tar kontakt. Det kan exempelvis vara en kursledare som har uppmärksammat en specifik forskarstudents situation eller en prefekt som vill ha rådgivning för en doktorands räkning. Om doktoranden själv inte har kontakt med DO räknas det inte som ett ärende.

Den inledande kontakten sker, som nämnts, vanligtvis via e-post. I allmänhet ges mer kortfattad information ju känsligare ärendet är och det är i efterföljande samtal som mer detaljer framkommer och upplevelser förmedlas. Det händer även att det bakom en tillsynes väl avgränsad fråga finns mer doktoranden bär på och det är viktigt att vara lyhörd och fånga upp även subtila signaler. I vissa fall är en avgränsad fråga en inkörsport till en mer bakomliggande problematik som leder till ett ärende. Sker den första kontakten via e-post brukar den forskarstuderande i allmänhet vilja boka in ett möte för samtal, antingen i någon form av möteslokal eller mötesplats eller, framför allt om vi befinner oss på olika orter, via telefon eller skype. Beroende av problematik och behov och utifrån vad som framkommer under samtal kan olika vägar väljas. I vissa fall vill den forskarstuderande "bara" prata av sig, i andra fall kan samtal leda fram till att hen tillägnar sig verktyg för att själv gå vidare, medan det i en del fall mynnar ut i att DO tar ärendet vidare, antingen tillsammans med doktoranden eller själv på mandat av doktoranden. En del ärenden blir också föremål för andra instanser. DO kan i so mliga fall även hänvisa till exempelvis företagshälsovården.

Sammanställning av 2019 års ärenden

Under de senaste åren har antalet ärenden varierat mellan 32 till 51 stycken. Parallellt med att antalet aktiva forskarstuderande vid SLU har blivit färre har också antalet ärenden gått ned något, med undantag år 2016 och 2017. Det har dock blivit något fler ”tyngre”, mer tidskrävande och komplexa ärenden de senare åren. Bakom varje ärende döljer sig också ett varierande antal kontakter med den forskarstuderande och i flera fall även kontakter och samtal med myndigheter, handledare, prefekter, HR-avdelning, föreläsare, universitetsledning, fackförbundsrepresentanter, skyddsombud m.fl.

I denna rapport presenteras ärendena i variabeln kön utifrån värdena kvinnor och män. Ärendena redovisas också utifrån nationalitet (svenska respektive internationella) samt fakultetstillhörighet; NJ, VH, LTJ samt S. (Se tabell 1.)

Tabell 1. Doktorandärenden 2019 fördelade på kön, nationalitet samt fakultet

Kön(%)		Nationalitet (%)		Fakultet (%)			
<i>Kvinnor</i>	<i>Män</i>	<i>Svenska</i>	<i>Internationella</i>	<i>NJ</i>	<i>VH</i>	<i>LTJ</i>	<i>S</i>
65	35	53	47	42	22,5	13	22,5

Under 2019 uppgick ärendena till 33 stycken fördelade på samtliga fakulteter. Som framgår av tabell 1 var 65% kvinnor och 35% män. Under åren har andelen kvinnor varit något högre än andelen män av doktorandärendena och också legat något högre i jämförelse med andelen doktorander som är kvinnor på SLU. Även andra lärosätens doktorandombudsmän, exempelvis vid Karolinska Institutet, uppvisar i sin ärendestatistik* att kvinnor i högre utsträckning än män kontaktat dem.

Kön har i den statistiska världen genom åren främst redovisats utifrån variablerna kvinnor och män och inte beaktat den flytande skala som utgör verkligheten. På senare år har alltför personer identifierat sig som icke-binära och en fråga som kan komma att bli aktuell framöver, men som DO hittills inte ställts inför, är hur könsfördelning kan rapporteras i en så förhållandevis liten population som doktorandärenden under ett verksamhetsår.

* Det är dock inte alla doktorandombudsmän som sammanställer statistik och skriver en årsberättelse.

Efter flera års överrepresentation av utländska doktorander i besöksstatistiken visar 2019 års siffror fler svenska doktorander än utländska. Svenska och utländska doktorander har ofta tagit kontakt av liknande anledningar, men de utländska doktoranderna har framför allt tidigare stuckit ut på några områden. De har bl.a. påtalat svårigheter i kontakt med myndigheter, haft språkrelaterade bekymmer och problem relaterade till situationen som stipendiedoktorander. De har också lyft känslor av ensamhet på ett annat sätt än svenska doktorander har gjort. Under det gångna året har emellertid antalet utländska doktorander som tagit kontakt av dessa anledningar varit färre. Antalet stipendiedoktorander vid SLU har också minskat avsevärt de senaste åren och numera gäller dessutom enligt högskoleförordningen (HF 5 kap. 4 §) att doktorander som antas från och med 1 juli 2018 och som har stipendium som studiefinansiering ska anställas som doktorander senast när det återstår en utbildningstid motsvarande tre års utbildning på forskarnivå på heltid. Högskoleförordningen anger dock också vissa undantag (HF 5 kap. 4a §).

Uppmärksammade områden

Under året som har gått har också några generella områden framträtt i kontakten med forskarstuderande. I denna rapport lyfts två områden att hålla ögonen på.

Licentiatstudier

Det har kommit signaler från doktorander, antagna till en licentiatutbildning, att de önskat och också muntligen förespeglats en fortsättning till utbildning för doktorsexamen, men så inte har blivit fallet. Doktorandrådet i Alnarp gör för närvarande en kartläggning av hur det ser ut i Alnarp, och övriga doktorandråd kan komma att följa efter.

Sedan den 1 maj 2002 har de svenska lärosätena kunnat anta sökande till studier för en licentiatexamen. Intentionen med denna antagning var bl.a. att möjliggöra för redan yrkesverksamma personer som själva önskade en vetenskaplig vidareutbildning, men som inte ville gå hela vägen mot en doktorsexamen. I propositionen "Den öppna högskolan" (prop. 2001/02:15) underströks att "Det är angeläget att det inte skapas en tvåstegsmodell där studenter regelmässigt först antas till studier för licentiatexamen för att sen eventuellt tillåtas gå vidare till studier för en doktorsexamen" (prop. 2001/02:15, sid. 86). I den nu gällande antagningsordningen för utbildning på forskarnivå vid SLU (Antagningsordning för utbildning på forskarnivå 2018, SLU ua 2018.1.1.1-930) framgår att "Antagning ska i normalfallet vara till utbildning för doktorsexamen. Föreligger särskilda skäl kan antagning ske till utbildning för licentiatexamen. Beslut om att anta till utbildning för licentiatexamen ska motiveras särskilt." Brist på finansiering för längre tid och studentens egna önskemål om licentiatexamen anförs bl.a. som skäl till licentiatantagningar i olika sammanhang. Det är emellertid angeläget att följa frågan närmare.

Utebliven förnyad anställning

I högskoleförordningens 5 kap. 7 § framgår att en första anställning som doktorand får gälla i högst ett år och att anställningen därefter får förnyas med högst två år i taget. Under tiden som doktoranden har en anställning får inte resurserna dras in (HF 6 kap. 30 §).

Vare sig i den centrala lagstiftningen eller i SLU:s regleringar finns i dag bestämmelser om beslut att inte förnya en anställning ska prövas på liknande sätt som indragning av resurser. Detta öppnar upp för en rättsosäker, godtycklig tillämpning. Förvisso har doktoranden även utan en anställning rätt till handledning och andra resurser så länge inte beslut om indragning har fattats enligt högskoleförordningens 8 kapitel 10 §, men den rättigheten blir tämligen tandlös utan en inkomst. En doktorand kan därför, mot sin vilja, vara tvungen att avbryta sin utbildning utan att ha fått sin sak rättssäkert prövad*.

Då DO på förekommen anledning lyft problematiken med kollegor vid andra lärosäten visade det sig att frågan även på andra håll hade aktualiserats. SULF har också skickat en skrivelse till ministern för högre utbildning och forskning Matilda Ernkrans under det gångna året med förslag till ändringar i högskoleförordningen.

Vid vissa lärosäten har man dock själva stiftat anvisningar för att reglera denna lucka i lagstiftningen. Exempelvis har Luleå tekniska universitet, enligt lärosätets nuvarande doktorandombudsman, som praxis att förordnandena förlängs om inte rektor beslutat om indragning av resurserna. Vid Karolinska institutet har man tagit fram en policy om att doktorandens anställning bör förnyas till dess att Överklagandenämnden för högskolan (ÖNH) har tagit beslut i ett eventuellt överklagande.

En översyn av rättssäkerheten i hanteringen vid utebliven förnyad anställning och under vilka premisser det förekommer är ytterligare ett område att ha ögonen på och följa upp.